

NAGELS REISEFÜHER BULGARIEN

528 Seiten, 20 Schwarz-Weiss Pläne, 3 farbige Karten und Pläne. Nagel Verlag. Geneva—Paris—München

НАГЕЛ ПЪТЕВОДИТЕЛ. БЪЛГАРИЯ

528 стр., 20 черно-бели плана, 3 цветни карти и планове. Издателство „Нагел“. Женева — Париж — Мюнхен

Напоследък в западните страни на Европа, особено в ГФР, Австрия, Швейцария и Франция, усилено се пропагандира, рекламира и разпространява пътеводителят за България на издателство „Нагел“. Пътеводителят, написан от проф. М. Шарл Жак Вайренг, се преиздава почти всеки 3—4 години. Той е съставен според автора по данни, които е получил от Управлението по туризма и българската легация в Париж — съответно от културното и търговското аташе.

Пътеводителят има следните положителни качества: 1) дава подробна информация за България като туристическа страна; 2) информацията е политически почти винаги правдива (напр. съобщава се, че „в с. Ковачевци е изграден голям културен палат в чест на прочутия български революционер Г. Димитров“ (стр. 118); 3) описанията са дадени картинно и с образен език (като описанието на Рилския манастир, Рила и Пирин и др.); 4) явна е симпатията на автора към нашия народ и развитието ни като туристическа и курортна база на Балканите и 5) поместените картини, приложения и схеми са издържани по вид и съдържание.

Наред с тези положителни качества в пътеводителя са допуснати и някои непълноти и грешки. По-важните от тях са: 1) предаването на информация от втора ръка, а не лично черпена от автора; 2) допускането на редица фактически грешки, особено за съвременното състояние на промишлеността, населението в нашите градове и пр.; 3) неправилното изписване на имената на градове, реки, планини и др.; 4) допускането на доста технически грешки; 5) маршрутите са най-често произволно подбрани, а много от тях не са и най-подходящи (напр. Силистра — Разград — Попово — Бяла — Плевен и др.).

Пътеводителят започва с предговор (6 стр.), следван от разделите: История (12 стр.), Население и стопанство (11 стр.), Литература, театър и музика (10 стр.), Различни клонове на изкуството (6 стр.), Бе-

лежки за българския език (3 стр.), Маршрути (395 стр.) и Практически показател (56 стр.)

В предговора са дадени ценни и правдиви мисли за България като туристическа страна. Признава се, че хубавите пътища и курортни локализации нареждат България още в седемдесетте години на „едно хубаво място всред редицата на южните туристически страни в Европа“.

Съставителят подчертава, че България и Югославия са построили пътя Ниш — Калотина (93 км) заедно и че „пътуването от Белград за София не е вече приключение и авантюра“. Привеждат се данни за туристите, които идват у нас по линията на Балкантурист.

Съставителят посочва голямото разнообразие в българската природа и нарича варненско крайбрежие българска ривиера, дори Флорида, а Рила оприличава на „български Алпи“.

В предговора са казани много хубави думи за характера на българина, за неговото гостоприемство и готовност за услуга (стр. 14 и стр. 39), за неговата плодородна и богата земя, но за съжаление не се казва ни дума за социалистическата индустриализация на страната. Освен това погрешно се съобщава, че България е била люлка на славянската литература през XI, вместо през X век. Допуска се и друг пропуск: като изброява някои от митниците към Румъния, Турция и Гърция, авторът пропуска тези към Югославия. Би било желателно да се дадат всички митници, които водят от Румъния и Турция (пропуснати са тези при Кардам, Дуранкулак, Малко Търново).

В раздела „История“ (стр. 17—28) ще посочим само, че вместо турско, робството от 1018—1185 е било византийско.

Забелязва се значителен брой погрешно изписани имена: Беласика вм. Беласица (стр. 32), Лудогориен вм. Лудогорие (стр. 32), Лоларовград вм. Коларовград (Шумен, стр. 59), Гелград вм. Белград (стр. 72), комак вм. конак (стр. 86) джание вм. джамия (стр. 93), Вазия вм. Вазов (стр. 94) и др., Атара пл. вм. Стара, Ботева пл. вм. Ботев вр., Долни балкански полета вм. Задбалкански полета (стр. 32) и др.

В раздела „Население и стопанство“ се дават изобилни данни за населението, но за съжаление главно от преброяването в 1956, а не от 1965 г., което бе проведено преди излизането на пътеводителя (първо издание 1967 год.).

Селското стопанство е разгледано накратко, но обективно, и са посочени постигнатите успехи при социализма — окрупняване, механизация, напояване и т. н.

Индустриалното развитие на България е представено с данни само до 1956 г. и затова някои оценки на автора не са приемливи. На стр. 43 той твърди, че в 1980 г. се планира да се рафинира 4 млн. т нефт, докато е известно, че тази цифра вече е недействителна.

Съставителят на пътеводителя приема, че жп. транспорт преди 1944 г. е бил доста добре развит, което е относително вярно, но главно за сухопътния транспорт. Развитието на водния и въздушния транс-

спорт след 9. IX. 1944 г. е изтъкнато сполучливо, макар и накратко и със стари данни.

Отделните маршрути в пътеводителя са дадени подробно, което говори, че авторът е имал богат, но не винаги подходящ изходен материал.

Първата група от осем маршрута (стр. 70—173) е посветена на Западна България.

Първият от тях обхваща пътя от Калотина до София. Тук вместо Беренде се споменава село Беренди, а такова село няма, а името на Драгоман се извежда от френската дума със значение на преводач, което е неправилно осъвременяване на едно старо българско име. Също така погрешно се утвърждава, че Сливница живее „главно със земеделие“, тъй като се знае, че тук е изградена значителна промишленост. Освен това Банкя е надясно, а не наляво (когато се идва от Калотина) от Божурище.

Вторият маршрут е посветен на София (стр. 73—105). Досадна е техническата грешка с определяне на надморската височина на София (вместо 550 се дават 50 м). От гледна точка на значението на София не е правилно историята ѝ да се разглежда само на две страници, а промишлеността ѝ — в 9 реда (стр. 76). Известно е, че нашата столица е привлекателна за познавателния туризъм както с древната си история, така и със своята богата, разнообразна и модерна промишленост.

Описанието на градския център изисква известна преработка, като се насочи вниманието към разкритите стени и кули от древна Сердика. Необходимо е да се отбележи в същото време, че при описанието на софийските маршрути авторът отразява правилно новата ни история, като дори отбелязва победата на комунистите в изборите през 1932 г. и във връзка с това нарича София „първата червена столица на Балканския полуостров“ (стр. 87).

В пътеводителя погрешно се отбелязва, че „Златните мостове“ на Витоша се дължат на дейността на ледник.

В маршрута „От София през Кюстендил за Рила“ (този маршрут рядко се възприема, понеже за Рила се предпочитат пътищата от София през Самоков или през Станке Димитрово) са допуснати някои неточности на имена, разстояния, поминък и др.

Например МК „Ленин“ не е най-голям в България и не е вярно, че 90% от работническите семейства в Перник са заети във въгледобива, тъй като много от тях работят в други промишлени отрасли (стр. 116—117). Темелково е средище на циментова промишленост, а не е рудничарско селище. Освен това до Трън разстоянието не е 26, а 49 км.

Въгледобивът при Житуша (сега съединено в едно със с. Кленовик под име Колош) не е в Бобовдолския басейн, а заедно със с. Извор спада към Радомирската котловина. Пресилено е да се определя развитието на Станке Димитров като това на Кюстендил особено след 1958 г., когато Кюстендил стана окръжен център.

В маршрута от Рила към Мелник е разгледан подробно и правилно Благоевград, а Симитли е разгледан като курортно селище. На места вместо Разлог в пътеводителя погрешно е написано Разград (стр. 141), а при Банско тесните улички наивно се обясняват с удобството по тях да се водят партизански борби. Планината Славянка не лежи западно от Сандански, а южно. Скицата на Пирин с всички пътища, водещи през планината от селищата в долините на Струма и Места, е много нагледна и полезна (стр. 144—145). Неправилно е преведено обаче старото име на Сандански „Св. Врач“ с „Свето чудо“ (стр. 146). Описанията на Мелник и Петрич са подробни и издържани. Не бива да се обяснява разрастването на Петрич обаче с развитието на селското стопанство.

При маршрута от Рила през Самоков за София се редуват отново грешки било в имената (Белчин е наречен Белчев), било във възникването на селищата. Така напр. Самоков според пътеводителя възникнал през XIX в., а известно е, че той е съществувал и през XIII и XIV в. и дори по-рано (стр. 153). Боровец е описан едностранно само като зимен курорт, а известно е неговото значение и като летовище.

Описанието на язовир „Искър“ е подробно и с богат фактически материал, но е допусната досадна техническа грешка при посочване на водния му обем.

В маршрута „От София през Белградчик за Видин“ (стр. 163—168) се твърди погрешно, че Вършец е единственият курорт на минерални води в Северна България, че Белградчишките скали са изваяни във варовик и че в тях има сталактити с височина до 200 м, че Кула е само селски и занаятчийски град и др.

При маршрута „От Видин през Лом, Михайловград, Мездра и през Искърския пролом към София“ виждаме някои неправилни тълкувания на селищни имена: случая с името на г. Вълчедърма и др.

Вторият раздел от маршрутите е посветен на Стара планина — Балкана. Първият от тези маршрути е „От София през Ловеч, Троян и през Розовата долина към Търново“ (стр. 176—232). И тук прави много хубаво впечатление богатата осведоменост на автора особено при описанията на Ловеч, Казанлък, Габрово и най-вече на В. Търново. Неправилно обаче се определя местоположението на Ботевград в долина, а не в котловина, проходът е Арабаконак, а не Баба конак, Ябланица е вече град. Има и някои други грешки, като смесването на Девня с Девин, неправилната икономгеографска оценка на Ловеч, отклонението по шосето на р. Вит не трябва да се ориентира с Дерманци, а с Плевен и др.

В маршрута „Околностите на Търново“ (стр. 233—249) са описани сравнително подробно манастирите „Преображенски“, „Св. Троица“, „Петропавловски“, „Плаковски“ и др., но е допусната грешка при изписването на имената на Цамблак, Киприан, с. Присово, с. Капиново и др.

Със следващия маршрут „От Търново през Преслав и Плиска към Варна“ (стр. 250—271) завършват маршрутите от групата „Балканът“. В този маршрут авторът е дал предимство на характеристиките на Шумен, Преслав, Плиска и Мадара. В отклонение от маршрута са дадени бегли сведения за Елена, Котел и Жеравна. И тук се забелязва една празнина в сравнение с описанията за Арбанаси и др. от предшествувания маршрут. Тук са направени някои грешки, между които е неправилното определяне на Шуменското плато като висока равнина на Предбалкана, посочването на Тумбул джамия като най-голямата забележителност в съвременния Шумен. Характеристиката на Нови пазар като „превъзходен селскостопански град“ с дребна промишленост, което не отговаря на сегашната действителност, и др.

Третата група маршрути обхваща черноморското крайбрежие. След кратък общ преглед авторът се спира подробно на Варна (стр. 272—288), чието описание е илюстрирано с един сравнително подробен и съвременен план. Необходимо е да се направят някои корекции на посочените години (1866 вместо 1886, 1444 вместо 1944 и др.), както и допълнения към стопанския облик на града.

Следващият маршрут (от Варна за Балчик) разглежда подробно курортите „Дружба“, „Златни пясъци“, Балчик и околностите. Описанията на първите две курортни селища са придружени с прегледни планове и означения на хотелите. Бъдещото издание на пътеводителя ще трябва да се обогати и с едно изложение и схеми и за курортите „Албена“ и „Русалка“.

В маршрута „От Варна към Бургас“ (стр. 300—334) основно са описани Слънчев бряг, Поморие, Несебър и Бургас, но са допуснати някои грешки. Разстоянието от Варна до Бургас е 132, а не 143 км, а това между Несебър и Созопол (старите Месембрия и Аполония) не е 200 км, а около 66 км и др. В този маршрут са онагледени много добре Слънчев бряг, Несебър и Бургас (стр. 331). Освен това промишлеността на Бургас е характеризирана много бегло.

В маршрута „Крайбрежието южно от Бургас“ (стр. 339—347) са представени подробно два обекта — Созопол и Ропотамо, и то повече с оглед на историята и растителността. Тук неправилно се съобщава, че Малко Търново и Созопол са села и че от населението на Мичурин мнозинството са бежанци тракийци. Този маршрут трябва да се попълни с панорамния път от Мичурин за Малко Търново.

Четвъртата група маршрути има за обект „Централната равнина“, т. е. Тракийската низина.

В маршрута „От Бургас към Пловдив“ (стр. 350—365) се разглеждат предимно градовете Ямбол, Сливен и Стара Загора. За последния град описанието е илюстрирано и с прегледен план (стр. 360—361). Тук е пропуснато да се отбележи, че Карнобат е значителен промишлен център, че промишлеността е типична и за Елжово.

На големия ни тракийски град Пловдив е посветен самостоятелен маршрут (стр. 366—382) и две прегледни план-скици на града с означение

ние на забележителностите му. Допуснати са обаче неточности. Например фабриката „Петър Ченгелов“ е наречена кожарска, а тя е за обувки; производството на хербициди е заменено с изкуствени торове (стр. 369) и др. Освен това необходимо е да се знае, че „Альоша“ не е паметник на руската, а на Съветската армия. Правилно би било също така скицата на стария град с трите хълма да предшествува гореспоменатите две схеми.

В маршрута „Околностите на Пловдив“ е описан подробно известният курорт Хисаря, като е даден превес на историческото развитие на курортното дело.

Следващият маршрут „От Пловдив към Свиленград“ (стр. 387—392) е описан накратко, като по-голямо внимание е отделено на Димитровград, Хасково, Харманли и Свиленград. Авторът справедливо нарича „Димитровград — едно чисто творение на социализма“ и „един от най-значителните стопански центрове на страната“ (стр. 387).

В маршрута „От Пловдив към София“ (стр. 393—400) вниманието на автора е насочено главно към Пазарджик и Момин проход, както и в отклонението на маршрута към Панагюрище и Копривщица. При Кричим е допусната неточност при количествената оценка на производството на консерви, което е над 45 хил. т. Освен това Копривщица би трябвало да се разглежда като обект, по-тясно свързан със София и Пловдив, отколкото с Пазарджик.

Петата група маршрути обхваща „Дунав и Северната равнина“, т. е. Дунав и Дунавската равнина. След един общ преглед за р. Дунав се минава на отделните маршрути. В прегледа обаче погрешно се посочва, че р. Дунав дава 30% от българския риболов.

Град Видин е разгледан подробно (стр. 404—409), и то предимно неговата история, като е приложена скица на стария град и крепостта. Не е вярно обаче, че „Видин е най-голямото речно пристанище на София“ (стр. 407). Известно е, че такова пристанище е гр. Лом. Също така не отговаря на истината и датирането на джамията Мустафа паша във Видин (XIII в.), т. е. преди още турците да са били в града.

В следващите три маршрута „От Видин към Русе“, „Русе и неговата околност“ и „От Русе към Силистра“ (стр. 410—429) се характеризират накратко дунавските селища Русе и Силистра. Би било добре да се отбележи нещо за Лом и Свищов. Погрешно се съобщава, че при Свищов има мост на Дунава.

В маршрута от „Силистра през Разград към Плевен“ (стр. 430—434) е представен по-подробно Разград и накратко Попово и Бяла. Тук авторът греши, като пише, че „Лудогорието е едно продължение на Източна Стара планина на север“ (стр. 430).

За гр. Плевен е отделен специален маршрут (стр. 435—440), но не е обърнато достатъчно внимание на модерния винозавод. Не е вярно, че славяните са превели името Кайлъка в Каменец, а истината е че турците са превели славянското Кайлъка в Каменец (стр. 436). Плевен е посещаван от французина Лежан, а главната квартира на руски-

те войски е била в Пордим. Народният парк „Кайлъка“ не е „в близост до хотела на Балкантурист“, а хотелът е в парка „Кайлъка“.

В последния маршрут от Северна България „От Плевен към София“ (стр. 441—442) се споменават Телиш, Луковит, Червен бряг и Златна Панега. Тук е необходимо да се уточни, че Луковит не е вече градче на „животновъдството и земеделието“, а и значителен промишлен център.

Шестата група маршрути е посветена на „Ландшафт Родопи“. След един кратък общ преглед на Родопската област се започва с маршрута „От Пловдив през Асеновград към Кърджали“ (стр. 496—457). Тук трябва да отбележим следните неточности: с. Куклен е прочуто не толкова с розовите си градини, колкото с лозята и овощните си градини; Чепеларе и Джебел са градове и др.

Маршрутът „От Пловдив през Кричим за Девин“ (стр. 458—459) е описан много бегло и погрешно и се споменават като села градовете Девин, Кричим и Перущица.

В последния маршрут „От Пловдив през Батак и Велинград към Юндола“ (стр. 460—463) са представени по-подробно Пещера, Батак, Велинград, а съвсем бегло Ракитово и Юндола. Освен това Батак и Ракитово погрешно се посочват като села.

Пътеводителят завършва с един „Практически показател“ (стр. 466—521) със списък на адресите на чуждестранните легации, сведения за туристите относно банските и други курорти, сведения за хотелите, данни за най-употребяваните изрази и думи в българския език и др. Даден е и азбучен списък на най-важните туристически обекти и селищни имена. Приложена е и една издържана карта на жп. и шосейни пътища.

„Нагелс-райзенфюрер“ за България изобилствува с ценни исторически сведения за нашите градове и паметници. По отношение обаче на географското съдържание страда от редица непълноти и особено от технически грешки, които, надяваме се, ще се имат пред вид при едно ново издание на пътеводителя.

Необходимо е в новото издание да се споменат и литературните източници и учебници, които са ползувани от автора.

И. Пенков